

הרב נחום לאט

ראש הישיבה ונשיאה

סוף זמן קריאת שמע של ערבית

בריש משנה ראשונה במסכת ברכות שניינו: מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. ר"ג אומר עד שיעלה עמוד השחר. מעשה וباו בניו מבית המשחה אמרו לו לא קרינו את שמע, אמר להם אם לא עליה עמוד השחר חייבין אתם לקנות.

מן הגمرا משמע שחלוקת ר"א ור"ג, שהן השיטות הקצוניות, היא בהגדרת המלה „ובשבך“ שהוא המחייב של ק"ש ש"ע. לפי ר"א, פירושה הזמן שבני אדם עוסקים בשכיבה, שהולכים לישון, וזה עד סוף האשמורה הראשונה; ולפי ר"ג, משמעה כל זמן שבנ"א שוכבים או ישנים, שהוא כל הלילה עד חילת היום שהוא עמו"ש. ושיטת החכמים העסיקה את הגם, שם סוף דף ד' ע"א: חכמים כמאן ס"ל, אי כר"א (בהגדרת „ובשבך“ רק שהם מעריכים את זמן התחששות בשכיבה עד חצות) לימרו כר"א, ואי כר"ג ס"ל (דהיינו, כל זמן שבנ"א שוכבים) לימרו כר"ג; לעולם כר"ג ס"ל, והוא דקאמרי עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

והנה בדף ח' ע"ב שם א"ר יהודה אמר שמואל הלכתא כר"ג. וא"כ ההלכה היא דעתן סייג כלל ומותר אף לכתילה לקרוא את שמע ש"ע עד עלה"ש, ולא חכמים דס"ל דלבוחילה חייבין לקרוא לפני חצות. ומהז הקשה השאגת אריה, סימן ד', על הרמב"ם שפסק בפ"א מהלי' ק"ש ה"ט: איזה זמן ק"ש בלילה, מצויה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם עבר ואיתר וקרא עד שלא עלה עמו"ש יצא ידי חובהו, שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה. ע"כ. ולכאורה פסק זה הולם שיטת החכמים ולא ר"ג, ומדוע פסק נגד ההלכה של הגمرا שהכריעו כר"ג נגד החכמים.

השאג"א בעצמו אמן פוסק כן להלכה ולמעשה, וכפירושו של הרא"ש (וכן הרשב"א והריטב"א) שמנפרש את הסוגיא כמו שאמרנו, דהיינו שחכמים מחייבים לקרוא ק"ש לפני חצות לכתילה מטעם סייג, ור"ג אף לכתילה מתיר לחכות עד לאחר חצות, ובדיעד כ"ע לא פליגי שקורא עד עמו"ש, ושהלכה כר"ג.

והנה הב"י בס"י רל"ה ניסה ליישב את הרמב"ם בכתבו שהרמב"ם ס"ל שמ"ש הגמ' שהלכה כר"ג הינו לאפוקי מר"א, אבל מה שאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, אמונם הלכה בחכמים, והטייג תופס לכתהילה. אבל השאג"א קורא תגר עליו שמצויא את הגמ' מיד פשטה. וגם בבית הלוי (סימן ל"ג) תמה על הב"י אם כי השתדל ליישבו. ועיקר התנגדותם לפירושו של הב"י היא שם זו היהת אמונם כוונתו של שמואל בגם' שם היה לו לומר בפירוש הלכה בחכמים. וא"כ נשארה קושית השאג'ה אריה על הרמב"ם.

והשאג"א בעצמו מציע שהרמב"ם ס"ל כפирשו של תלמידי רבנו יונה בברכות שם (וכן משמע מן הריב"ף והטמ"ג) שהם סוברים שגם ר"ג מודה שלכתהילה חייב לקרוא לפני חצות מטעם הסיג כדי להרחיק וכו', ופליגי רק בדיעה, אחר חצות, בחכמים ס"ל דאפילו או אינו יוצא מטעם הסיג, ור"ג ס"ל בדייעבד יוצא כל הלילה. ותר"י מנמק מחלוקת זו, שלחכמים אינו קורא את שמע אחר חצות אפילו אם נאמר שק"ש מה"ת, מטעם שיש כח בידי חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת, וכן לולב בשבת וסדין בצדיצית, ור"ג חולק על זה, והלכה כר"ג. לפ"ז הרמב"ם נראה לומד כהתר"י, ומכיון שהלכה כר"ג לכן לכתהילה קורא לפני חצות, ובדייעבד אם אייחר קורא כל הלילה עד עמוה"ש.

אולם להלן בסימן ד' מקשה השאג"א על הרמב"ם מסוף הסוגיא בדף ד' ע"ב אחרי שהגמ' קובעת שחכמים ס"ל כר"ג: כדתニア, חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהיה אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשחה קימעה ואיישן קימעה ואחריך אקרא ק"ש ואתפלל, וחוטפתו שנינה ונמצא ישן כל הלילה, אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה, וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו וմברך, וכו'. והנה מכאן אין זכר שחכמים עשו למי שעבר על הסיג וחזר מן השדה לביתו למקום ללבת לביהכון"ס שאסור לו אח"כ לקרוא את השמע ולהתפלל ערבית. וא"כ אין הנדון דומה לראיה, שמדובר יהיה מותר להתפלל ערבית אם עבר על דברי חכמים וחזר לביתו, ואסור לקרוא ק"ש אחר חצות אם עבר על הסיג של כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ולפיכך נראה מביריתא זו שחכמים אמנים אוסרים רק לכתהילה, לפני חצות, ור"ג שחולק עליהם מתיר אף לכתהילה לקרוא אחר חצות, ואם שמואל פסק כר"ג, אין פסק הרמב"ם נגדו, דהיינו שלכתהילה קורא לפני חצות.

וב毗ישוב קושיתו של השאג'ה אריה נלפ"ע"ד לבادر את הסוגיא ואת הרמב"ם בדרך אחרת למורי. ונקדים הקדמה אחת, שגם הרא"ש גם התר"י וסייעתם גם האחרונים למיניהם קיבלו כהנאה שאין אליה עורין, שמחולקתם של ר"ג וחכמים היא או לכתהילה (הרא"ש) או בדייעבד (תר"י). והוא עקרון המובן מאיליו שבהעד

סיבה מטפחת להיפך אין לאפשר פלוגתייהו, וצריך לקרב את שיטות המחלוקת ולא להרחקם זו מזו. אולם כאן נראה שחלוקתם היא למגורי, הן לכתילה הן בדיעבד, וכן יש לפענה שיטת הרמב"ם. ואמנם יש כבר שיטה ראשונית כזו, והוא בתדר"ה אמר הרבה פסחים דף ק"ב ע"ב, שכתו שר"ג מתייר אף לכתילה לקרו אחר חמות וחכמים ס"ל דאף בדיעבד אין יוצאה אחר חמות. ויתירה מזו, כך היא שיטת הירושלמי שר"ג וחכמים חולקים גם לכתילה גם בדיעבד.

ועתה נפן להבין היטב את הנימוק שהצעו תר"י לשיטת החכמים, שאפילו בדיעבד אין לקרו ק"ש אחר חמות דיש כח בידי חכמים לעkor דבר מה"ת. מקור הכלל הזה הוא ביבמות דף צ' ע"ב. הגمرا שם מציעה שבעה דיןים שביהם עקרון חכמים דבר מן התורה: ערל, זהאה, איזמל, סדין בצדיצית, כבשי עצרת, שופר ולולב. למשל, בשופר ולולב העמידו דבריהם לאסור תק"ש ונטילת לולב בשבת מחשש שמא ילק אצל חכם למדוד ויעבירנו ד"א ברה"ר. הנה הט"ז (יוז"ד סי' קי"ז) כתוב לעניין איסור טהורה בדברים אסורים, שהכל של יש כח בידי חכמים וכיו' הוא רק כשהאין הדבר מפורש בתורה להיתר, אבל דבר שהיתרו הוא בהדייה בתורה אין כח בידי חכמים לאסור. והט"ז הביא דאייה לזה מחותפות.

ומו"ז הגאון רבי יהושע בוימל זצ"ל בספרו שו"ת עמק הלכה ח"ב סימן א' הקשה עליהם, הלא כולם מרועה אחד ניתנו ומאי נ"מ אם הדבר מפורש בתורה או לא. וביחסובו גילה טעם אידייר לשיטת הט"ז שמאיר לנו כל הרקע של סמכות החכמים בהלכה. בשבת דף כ"ג ע"א לעניין ברכת נר חנוכה שואלה הגمرا: והיכן ציינו, ר' אויא אומר מ„לא חסור" ור' נחמי אומר מ„שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". והנה שני פוטקים אלה, שלפי הגם' הם המקודד לכהן של חכמים בהלכה, משמע שכח זה מוגבל למקום שיש ספק או מקום שאללה או שהוא מעורפל אשר בגיןו מוכראים אנו לטנות לחכמים שיגלו לנו את הנסתור. הפסוק „שאל אביך ויגדך" מורה שיש מקום להגדת חכמים רק כשייש שאללה, אבל אם הדבר מפורש במקרה הלא ניתוי ספר ונזהה; ואם אין מקום ל„שאל אביך", כשהדבר מפורש, אין ג"כ מקום ל„ויגדך" או „ויאמרו לך". וכמו כן אם המקור הוא מ„לא חסור" כדברי ר' אויא, הלא פרשה זו חhilתה היא „כי יפלא ממך דבר", כשהධין מופלא או מכוסה ממך, אבל אם המצווה היא מפורשת, שוב אין צורך לשם ולא לספר מדברי חכמים. נמצא שלפי שני הפסוקים האלה גם יחד אין כח בידי חכמים לעkor דבר מן התורה כשהדבר מפורש בתורה. והרי לפניו שני כתובים Cơור לשיטת הט"ז. ודפח"ח.

אבל באמת יש מקור אחר לסמכות חז"ל והוא מפרשת תרומה, „ואני נתתי לך את משמרת תרומתי" שדרש ר' אש במו"ק דף ה' ע"א, „עשו משמרת למשמרת", שיש לחכמים הרשות לעשות סייגים וגדרים ותקנות. ועיין יבמות דף

כ"א ע"א לגבי איסור שניות שהן מד"ר, אמר ר' כהנא שהמקור לאיסורן הוא מפסיק באחריותם בסוף פרשת עריות, „ושמרתם את משמרתי“, שדרש „עשו משמרת למשמרתי“. והנה לימוד זה של עשו משמרת למשמרתי, בין אם הוא נלמד מן הפסוק בתרומות או מן הפסוק בעריות, אין לו שום קשר וענין למפורש בתורה או לא מפורש בתורה, שהצויו הוא לעשות משמרת למשמרת מבלי להזכיר שום עניין של שאלה או פליאה או שאר ספק. ולפי זה, הכלל של יש כח ביד חכמים לעkor דבר מן התורה בשוא"ת הוא מוחלט, ללא הגבלה כלל וכלל לדינים שהתיירם אינו מפורש בתורה. ואפילו אם הדין בא בהדייא בתורה יש כח ביד חכמים לעkor.

ואם כנים הדברים הללו יש לנו אוד חדש על באורו של תר"י בחלוקת ר"ג וחכמים, שנייהם ס"ל (שלא בר"א) ש„ובשבך“ משמעו כל זמן שבנ"א שוכבים, ושניהם מסכימים לא רק שכן הוא משמעות הפסוק אלא שהוא כ"כ ברור עד שהוא משמש מפורש בקריאה ואין מקום של ספק בזוה. רק שר"ג ס"ל שכחם של חכמים שואב מפסוק „לא חסור“ (או „שאל אביך“), וחכמים ס"ל שסמכות חז"ל יוצאה מ„עשנו משמרת למשמרתי“. ולכן לר"ג, כיון שההיתר לעקרוא את שמע כל הלילה הוא מפורש בקריאה, מפסיק ובשבך, אין כח ביד החכמים לבטל את הדין הזה לא לכתילה ולא בדייעבד. אבל לחכמים, לא איכפת לנו מה שדין ק"ש מפורש בקריאה כל הלילה, שכחם לעשות סייגים אינו מותנה בזוה, ולכן יכולם לגוזר סייג לכתילה, וגם לאסור לעקרוא ק"ש אחר הוצאות אפילו בדייעבד.

ומן הנ"ל מוכראים אנו להסיק שחלוקת ר"ג וחכמים توוסת לא רק לגבי הבדיקה, אחרי הוצאות, אלא גם לכתילה. לחכמים, תלמידים „עשו משמרת למשמרתי“, יש כח ביד חז"ל לעkor דבר מה"ת בדייעבד, אפילו במקום שהתיירו מפורש; וכן יש להם הכח לעשות סייג לכתילה מבלי להתחשב אם ההיתר מפורש בקריאה אם לאו. ולר"ג, שסובר שמקור סמכות חז"ל הוא מ„לא חסור“ ושכחם יפה רק במקרה של „כי יפלא“ או „שאל“, נמצא שכחם לעkor דבר מה"ת הוא רק כשהאין ההיתר בהדייא בתורה, אבל בשחדבר בא מפורש בתורה, אין שום כח לחכמים לא רק לעניין החמור לעkor את הדבר בדייעבד, אלא אפילו לגוזר סייג לכתילה, שמיון שהמצואה היא מפורשת אין מקום לטסמכות חכמים, וא"כ אין להם הרשות אפילו לסייע את ההיתר לכתילה.

ולפיכך לגבי זמן ק"ש של ערבית, חכמים סוברים שקורא רק עד הוצאות, ובדייעבד אם עבר ולא קרא שוב אינו קורא, וاع"פ שמסכימים ש„ובשבך“ ברור שהוא כל הלילה, להיות ומקור סמכותם מ„עשו משמרת למשמרתי“ אין נ"מ אם הדבר מפורש או לא. והוא כח שיש להם לבטל את הדין בדייעבד, ודאי שיש להם לכתילה לעשות סייג כדי להרחיק את האדם מעבירה, הן במצבה מד"א הן במצבה

מד"ר. אבל ר"ג שלומוד מ„לא חסור“, מכיוון שהוא סובר ש„ובשבך“ הוי בפירוש היתר לקרוא את שמע כל הלילה, לא רק שאין כח בידי חכמים לאסור לקרוא את שמע בדייעבד אחר חצות, אלא שאין להם אפילו הכח לגזור לכתתילה לקרוא לפני חצות מטעם להרחק וכו' או כל טעם אחר. ולכן סובר ר"ג שלכתתילה קורא כ"ז שלא עליה עמהה"ש.

אולם לפि דברינו קשה כפליים על הרמב"ם, שהוא כתב שלכתתילה קורא לפני חצות אבל בדייעבד כל הלילה, ולכן זה לא כר"ג ולא כחכמים, שלר"ג אין סיג אפילו לכתתילה, ולהחכמים אסור לקרוא אפילו בדייעבד אחר חצות.

אבל נלפע"ד לומר שהרמב"ם מחלק פסקיו, וסובר שם"ש ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג הוא רק לגבי בדייעבד, אם לא קרא את שמע לפני חצות, שלגביו בדייעבד פוסק כר"ג שסמכות של החכמים נובעת מ„לא תסור“, לכן מכיוון שמשמעות בתורה שקוראים כ"ז שבנ"א שוכבים, אין כח לחכמים לבטל את הדין ולכן בדייעבד קורא אחר חצות. אבל לגבי הילכתתילה, כולם כחם לעשות סיג שאינו עוקר את כל הדין, הלכה כחכמים שסוברים שמכיוון שהמקור הוא מ„עשׂו משמרת למשרתיך“ יש בכם לעשות סיג ולהחייב ק"ש לפני חצות.

ואל יאמר האומר שאין אלה אלא דברי פלפול רוחקים מן המציאות, שהרי חילוק זה יוצא כמעט בפירוש מדברי הרמב"ם עצמו בהקדמתו ליד החזקה להמעין בהם היטב, שם הוא מבידיל בין שני סוגים סמכות של חז"ל, זו"ל שם: גם יתבהיר מהם דברים שגורו חכמים ונכינאים שככל דור ודור עושים סיג ל תורה כמו שעשו ממשה בפירוש שנה' ושמרתם את משרתיך עשו משמרת למשרתיך. וכן יתבהיר מהם המנהגות והתקנות שהקינו או שנחגו בכל דור ודור כמו שראה ב"ד של אותו דור לפि שאסור לטור מהם שנה' לא תסור וכו' וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלו ממשה ועדנו בהם ב"ד של אותו הדור במדות שהتورה נדרשת בהן ופסקו אותן הוקנים וגמרו שהדין כך הוא. עכ"ל. הנה הרמב"ם קבע שיש שני סוגים: א', גזרות של סיג, ומקורו מעשו משמרת למשרתיך — וכך אין עניין של ספק שעלהם לבירר וללבן, וגם לא עניין של דין או הנהגה חדשה או ביטול מצוה, אך ורק הסמכות לקבוע סיג. ובב', „המנחות והתקנות“ שמדובר מ„לא חסור“ אשר כאמור מוגבל ע"י „כי יפלא“, וכן משפטים ודינים שהם „מופלאים“, דהיינו שאינם באים בפירוש במקרה. וזה עניין לא לקביעת סיגים, אלא לפסיקה להנהגה ולהיקוץ².

מכל זה יוצא ברור שהרמב"ם סובר דמקור כחם של חכמים לחקן תקנות חדשות ולפסוק הלכות המוטלות בספק, ובוודאי גם לבטל מצוה מה"ח בשוא"ת, הוא „לא תסור“, ומקור כחם לעשות סיג לכתתילה הוא „עשה משמרת למשרתיך“.

נמצא שלגבי הסוג הראשון פוסק בר"ג בסוגין, ולגבי השני — כחכמים. ולכן סובר שדברי שמואל, „הלכה בר"ג“ מצומצם לחלוקתו של ר"ג עם חכמים לעניין ביטול מצוה, ככלומר ק"ש אחר חמות בדיעבד. אבל אליהן לגביהם וכותם לעשות סייג פוסק כחכמים, דהיינו שבחם לסיג אינו מותנה בעניין מפורש או לא מפורש בקרא. ושיטה מכרעת זו של הרמב"ם משתקפת בפסקו בסוגין, שלכתהילה קורא לפני חמות, ואילו בדיעבד אם אחר ולא קורא כלל הלילה עד עמו"ש.

ועפ"י דברינו אלה נוכל לתרץ קושית השאגת אריה שהזכרנו שהקשה על הרמב"ם מן הסוגיא בדף ד', דמחי הראיה מתפילה ערבית הלא בק"ש ס"ל לחכמים (לפיירשו של תר"י) שאסור אפילו בדיעבד אחר חמות, ואילו בתפילה ערבית אין מי שיאמר שם בא לביתו ולא לביהכנ"ס ואכל טעודתו תחילת שוב אסור לו להתפלל Ach"c. וא"כ ממשע שר"ג וחכמים חולקים רק לכתחילה, ואם הלכה בר"ג הלא להלכה מותר לכתחילה אחר חמות, ואיך פסק הרמב"ם שלכתהילה קורא לפני חמות. ועי' ברשב"א שהקשה ג"כ דמחי הראיה, הלא הברייתא מדברת על צאה"כ, ובק"ש המחלוקת בין ר"ג וכחכמים היא אם עד חמות או עד עלה"ש. ועוד יותר מזה קשה לי טובא מתחילת הסוגיא שהגמר שואלה חכמים כמוון ס"ל וכו' לעולם בר"ג ס"ל והוא דקאמרי עד חמות להרחיק את האדם מן העבירה כדתניתא וכו'. והנה פשוטם של דברי הגמ' הוא שר"ג וחכמים חולקים על הלכתהילה, לפני חמות, שחכמים קבועים סייג ור"ג חולק עליהם, וזה נגד מ"ש תר"י שחולקים רק בדיעבד.

אבל לפמ"ש א"ש גם הפשט בגמ', גם פסקו של הרמב"ם. על הרמב"ם לא קשה, שהלא הוא מחלק פסקיו וכדכתיבנא לעיל, לאחר חמות פסק בר"ג, ולפני חמות כחכמים. והפשט בסוגין ג"כ על מקומו יבוא בשלום, שאחרי שקבעה הגمرا שחכמים ס"ל בר"ג לעניין הגדרת „ובשכבר“, קשה מדוע אינם סוברים כמוותו שקורא עד עמו"ש, ועל זה משיבה הגמ' שהם סוברים שקורא רק עד חמות ואילו בדיעבד מטעם סייג להרחיק את האדם מן העבירה, ור"ג אינו מסכים להם לא לכתחילה ולא בדיעבד, שהלא ר"ג סובר שמכיוון ש„ובשכבר“ هو מפורש בתורה שקורא עד עלה"ש שוב אין כח בידי חכמים לעkor דבר מה"ת ואילו לעשות סייג, שאם אין לחכמים סמכות תורנית יהא כל איסור וסייג שלהם בחינה בל תוסיף. ולכן רוצחה הגמ' להביא ראייה שאמנם יש כח בידי חכמים לעשות סייג, ואשר לפי דברינו מקורים בזו מ„עשו משמרת למשמרתיך“ ולא מ„לא תסור“, ולכן לדידם יש להם הכח הэн לכתחילה הэн בדיעבד מבלי להתחשב כלל בזו שהמצויה מפורשת או לא מפורשת בתורה. ולפיכך מביאת הגمرا ראייה לדבריהם מביריתא על תפילה ערבית, שהם יוציא עיקר עניין רשות לחכמים לעשות סייג. ואדרבה, עצם העניין של השינויים בין ק"ש לעربية, אליהם העירו הרשב"א והשאג"א, הוא הראיה שאין סמכותם לעשות סייג תלויה כלל וכלל בזו שהמצויה בהדייה או לא, ואוthona

סמכות שיש להם לעשות סייג בעניין קל, כגון לחזור מן השدة לביהכנ"ס ולהתפלל לפני שאוכלים, אותה סמכות יש להם בעניין חמור כגון לעשות סייג בק"ש ולקור את המצוה אפילו בדיעבד אם לא קרא לפני חצotta.

ולאור כל הנ"ל נוכל לתרץ גם קושיא אחרת שהקשו האחוריים (עי' שפט אמרת לברכות דף ב', שהביאה ג"כ בשם השל"ה), דהנה הגמ' בדף ט' שואלה על הרודשיך בין ר"ג ובנוו: ועד השתה לא שמייע להו הא דר"ג? ה"ק ליה, רבנן פליינ עלוון ויחיד ורבים הלכה כרבים, א"ד רבנן כוותך ס"ל והאי דקאמרי עד חצotta להרחיק את האדם מן העבירה. והנה אם הפשט ברמב"ם הוא כתריי וכפי שקבע השאג"א, קשה טובא דהלא מחלוקת של ר"ג וחכמים היא רק אחר חצotta, בדיעבד, ושעה זו של שיחת ר"ג ובנוו הלא היא אחר חצotta, ואם יש מחלוקת, הרי יחיד ורבים הלכה כרבים. דהנה הבבא הראשונה של שיחתם לפי הגמרא היא אם חכמים מודים לר"ג במשמעותו של המונח „ובשבבך“, שאם חולקים עליו ואומרים שמד"א רק עד חצotta (דהיינו שבעצם סוברים קר"א רק שמאחרים את שעת ההטעקה בשכיבה עד חצotta) הרי יש מחלוקת, ויחיד ורבים הלכה כרבים. אבל הבבא הב' היא שר"ג אומר לבנוו שאינם חולקים בגוף הגדרת „ובשבבך“, רק שחכמים גוזרים סייג. אבל אם בדברי השאג"א שלמד את הרמב"ם כתריי, מי נ"מ בכלל זה, הלא לפי פשטם גם ר"ג מודה שלכחילה חייב לקרוא לפני חצotta, אבל זה לא מה שהם שאלו, שהלא הם חזרו הביתה אחרי חצotta, וזה אמן נטושה מחלוקת ביניהם ומדוע לא נאמר יחיד ורבים הלכה כרבים. ואחרוניים אלה מתרצים שבד"ר בשעת הדחק יש לסמן על היחיד נגד הרבים. אבל אין זו תשובה מספקת.

אבל לפי דברינו א"ש, דאמנם ר"ג וחכמים חולקים גם לפני חצotta גם לאחר חצotta, ועכשו בשעה זו של אחר חצotta אמן ר"ג הוא ייחידה נגד הרבים, וauf"כ אין מקום כאן לכלל של יחיד ורבים הלכה כרבים. והטעם זה נראה, שככל זה תופס רק היכא שככל צד בהחלוקת מודה לתקפו ההלכי של הצד שכנגדו רק שהם חולקים בדעותיהם על פרט זה. אבל כשצד אחד אינו מכיר כלל בסמכותו התורנית של החולקים עליו, אין בכלל מקום לעקרון זה של יחיד ורבים הלכה כרבים לפי דעתו. ולכן מצינו במקומות אחרים בש"ס שר"ג סובר שהיחיד צריך להכנע להרבים, וכגון בתנור של עכנאי. אבל במקרה שר"ג למפרי אינו מכיר בתקוף של הרבים העומדים נגוז, לדידו אין לפסוק כהרבים שהרי אין הרבים מוסמכים להביע דעתה בזו.

והנה בנ"ד ר"ג עומד בדעתו שסמכוותם של חז"ל נובעת מ„לא תסור“, וזה רק כשייש „כפי יפלא“. דהיינו שאין היהר מפורש בקרא, וזה יש לחכמים חוקי וסמכוות. אבל במקום שהتورה קובעת הלכה בהדייא, אין כח בידי חכמים אפילו

לגדור סיג קל ולא לגדור שום דבר. אבל חכמים לא כן ס"ל, שהרי דעתם היא שסמכות חז"ל מקורה מן הפסוק של משמרת, „עשו משמרת למשמרתי“, ושם אין שום קשר לעניין בהדייא או לא, ולכן לדידיו אין תקף מוחנה בתנאי של מפורש או לא מפורש, וכחם יפה לעשות סיג לכתילה ואפילו לעקור דבר מה"ת בדייעבד. וזהי תשובת ר"ג: כיון שחכמים סוברים כמוותי בנסיבות המלה „ובשבך“, א"כ הוא עניין של מפורש בתורה ולכן לדידי שאני לומד סמכות חז"ל מ„לא חטור“ (או „שאל אביך“), אין להם כח לצמצם זמן זה הקבוע בפירוש בתורה, לא בדייעבד ולא לכתילה, שאין להם סמכות מן התורה. ולפיכך, אין שום חשיבות לדעתם בזו, ולא שיק בכלל לומר יחיד ורבים הלכה כרביהם, ולכן „וחייבים אתם“ לקרוא את שמע אפילו אחר חמות, וاعפ"י שאני יחיד נגדם, הוail וממי שאינו מוסמך מהתורה אין לו המעד של „רביהם“ — ואפילו לא של „יחיד“! וממשיך: והאי דקאמר עד חמות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, שזה לשיטתם שמקור תוקפם הוא „עשו משמרת למשמרתי“, אבל אני איני סבור כמוותם, ולכן אני מקבל דבריהם שהרי אין להם כל סמכות במקום שהדין מפורש בקרא, ואין לדעתם שום מעמד הלכתי, ולפיכך אין לפוסק כמוותם בזו.

1. זה מוכח מירושלמי ברכות פ"א ה"א דף ו' ע"ב, שהירושלמי מנסה על ר"ג מדוע עשה מעשה כוותיה, הלא ר"מ ור"ע ושנתלו על הרביהם, כל אחד בעניין אחר, החמירו למעשה על עצם ועל ביתם לעשות רביהם אם כי הורו נגדם. ומה שמע שר"ג וחכמים פלייגי גם לכתילה גם דייעבד. וכן שמע מן החירוץ הראשון של הירושלמי, „שנייא הכא שהוא לשינון“, כלומר, שר"ג אומר שאמנם כן אבל מי שקורא מטעם שחביב בק"ש אפילו אחר חמות וכשיטתו, לא יהא נראה להרואה כאילו עשה מעשה נגד חכמים שהלא לא יהא אלא קורא בתורה. ומה שמע שר"ג וחכמים פלייגי בדייעבד. ועל זה מנסה הירושלמי דאי"כ טעם זה של חכמים חופס גם אחרי עמו"ש, ומדו"ע אמר ר"ג שקורא כל הלילה דוקא אם לא עליה עמו"ש. ואת"כ מציע הירושלמי תירוץ שני, „תמן היי יכולין לקיים דברי חכמים, ברם הכא כבר עבר חמות ולא היי יכולין לקיים דברי חכמים, אמר לך עובדין כוותיה“. ומה שמע משמע דפליגי רק לפני חמות אם לעשות סיג אם לא, אבל אחר חמות כי"ע לא פלייגי דקורא. ועי' במראה פנים שם. ותירוץ שני זה הוא כפירוש הרא"ש והשאג"א בבבלי. והנה אחד מן האחראונים בפירושו להירושלמי רצה לומר דהרמב"ס ס"ל כתירוץ שני זה של הירושלמי וכחכמים, מכיוון שהירושלמי פסק כחכמים נגד הbabel שפסק כד"ג. אבל לענ"ז לא מסתבר שהרמב"ס יפסוק כירושלמי נגד הbabel.

2. וכ"כ הרמב"ס בפיה"מ הקדמה לסדר זרעים (בתרגוםו של הרב קאפק). וז"ל: והחלק הרביעי הם הדינים שקבעו הנביאים והחכמים שבכל דור ודור על דרך הגדר והסיג לחורה. והם שצוה ה' לעשותם באופן כללי באמרו ושמרתם את משמרתי, ובא בקבלה עשו משמרת למשמרתי, והם שקוראים אותם חז"ל גורות, וכו', עכ"ל. וגם בפיה"מ למס' אבות פ"א מ"א על ועשו סיג לחורה, כותב הרמב"ס וז"ל: כלומר, הגורות והתקנות שמרחיקים את האדם מן העבירה, כמו שאמר ה' יתעלה ושמרתם את משמרתי, אמרו בפירושו; עשו משמרת למשמרתי. ע"כ. אולם קשה שבhall ממראים פ"א ה"ג כתוב וז"ל: כל מי שאינו עושה כהוראתן עבר בלא"ת שנאמר לא חטור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וכו' אחד דבריהם שלמדו אותו מפני השמועה והם תושבע"פ, ואחד דבריהם שלמדו מפני דעתם באחת מן המדות שההוראה נדרשת בהן וכו' אחד דבריהם שעשאים סיג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגורות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשם עוז להן, והעובר על כל אחד מהן עבר בלא"ת וכו'. עכ"ל. וזה סותר למ"ש

בתקופה של מ"ת ובפיה"מ שהבאנו. ופלא שנוכ"כ לא הוציאו מזה דבר. ואולי יש לתרץ שהרמב"ם אמן סובר שמקור סמכות חז"ל לסיגנים הוא מעשו משמרה למשרתי, והמקור לכל שאר העניינים כגון הוראות, תקנות, משפטים מופלאים וכו' הוא מלא חסור. ומה שקיים את הכל בהל' ממaries בלא חסור (ומ"ע של עפ"י התורה אשר יורד) הוא שיש לחלק בין סמכותם של חז"ל והמצווה הרובצת עליהם מחד גיסא, והחייב של עם ישראל לצית להם מאידך גיסא. בהקדמה למ"ת ובפיה"מ מדובר על הסוג הראשון, דהיינו המצווה המכונה לחכמים וסמכוות הנובעת מזה, אבל מכיוון שיש להם סמכות ומצווה זו, הרי חל על העם החיוב לשימוש בקהלם, וזה כבר נכנס לסוג של מ"ע ול"ת, עפ"י התורה אשר יורוך ולא חסור, וזה הוציא רבני בהל' ממaries שם אמן המקום המתאים לדיני ציות והאיסור של זKEN ממרא, ולכן לא שם לבו שם לחזור על מקור תקפת של חז"ל והמצווה המיועדת לב"ד הגודול, רק דן בחייב של ציות והאיסור של ממaries. וצ"ב.